

УДК 354+502.3

Г. Б. Марушевський,
к. філос. н., докторант кафедри філософії, теорії та історії державного управління,
Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ІНДИКАТОРИ ЗБАЛАНСОВАНОГО РОЗВИТКУ: ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГАХ

G. Marushevskyi,
PhD in Philosophy, Doctoral Candidate, Department of Philosophy, Theory and History of Public Administration,
National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine, Kyiv

SUSTAINABLE DEVELOPMENT INDICATORS: UKRAINE'S POSITION IN INTERNATIONAL RANKINGS

У статті розглянуто основні індикатори збалансованого розвитку, які розроблені для порівняння збалансованості розвитку різних країн і регіонів. Найбільш важливими для прийняття управлінських рішень є агреговані індикатори (індекси), які охоплюють економічну, соціальну, екологічну та інституційну складові збалансованого розвитку, а також дають можливість враховувати сумарний вплив глобальних загроз на збалансований розвиток і відобразити ступінь гармонізації збалансованого розвитку. В міжнародних рейтингах індикаторів збалансованого розвитку Україна не має гарних результатів і займає невисокі позиції, що свідчить про низький ступінь врахування екологічної складової в процесі формування та реалізації соціально-економічної політики.

The article deals with main indicators of sustainable development designed to compare the sustainable development of different countries and regions. Aggregated indicators (indexes) are the most important for decision-making. They cover economic, social, environmental and institutional components of sustainable development as well as provide an opportunity to consider the overall effect of global threats to sustainable development and reflect the degree of sustainable development harmonization. Ukraine has not good results in international rankings of sustainable development indicators. It takes a low position that indicates a low degree of integration of environmental considerations into the formation and implementation of Ukraine's socio-economic policy.

Ключові слова: збалансований розвиток, індикатори, індекс людського розвитку, екологічний слід, індекс крихких держав, індекс щасливої планети.

Key words: sustainable development, indicators, Human Development Index, Ecological Footprint, Fragile State Index, Happy Planet Index.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Якщо розглядати збалансованість як мету розвитку, то зразу виникає проблема визначення того, наближається певне суспільство до збалансованого розвитку чи віддаляється від нього. Щоб уникнути розгляду збалансованого розвитку як однієї з чергових утопій людства, що не має критеріїв для оцінки, необхідно використовувати індикатори збалансованого розвитку. Крім того, традиційні макроекономічні індикатори (ВВП, ВНД) не відображають багатьох соціальних та екологічних аспектів розвитку.

На збалансованість розвитку впливає дуже багато факторів і не завжди є статистична інформація щодо кожного з них, до того ж існує проблема зведення різно-

рідної інформації в єдиний інтегральний індикатор. Утім, можна порівнювати країни за вже розробленими індикаторами, щоб оцінити відносну збалансованість розвитку певної країни. Для цього використовуються рейтинги країн на основі інтегральних індикаторів розвитку, періодична публікація яких стала світовою практикою.

Збалансований розвиток — це керований розвиток. Тому важливого значення набуває розробка та застосування управлінських технологій для процесів прогнозування, програмування, оцінки та відслідковування тенденцій суспільного розвитку. Основою цих процесів є визначення та встановлення загальних уніфікованих індикаторів, які дають змогу адекватно характеризувати

ти розвиток різних країн і регіонів і здійснювати моніторинг розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розроблення системи індикаторів збалансованого розвитку приділяється значна увага на міжнародному та національному рівнях. На міжнародному рівні індикатори та індекси збалансованого розвитку розробляються міжнародними організаціями та провідними університетами [2—11]. В Україні індикатори збалансованого розвитку досліджувалися в працях М.З. Згуровського, Г.О. Статюхи, К.В. Єфремова, І.М. Джигирей, С.А. Лісовського, І.М. Гукалової, Л.Г. Мельника, Б.М. Данилишина, Є.В. Хлобистова, О.І. Амоші, О.Ф. Новікової та інших науковців [12—14]. При цьому огляд основних індикаторів збалансованого розвитку та аналіз позиції України в міжнародних рейтингах у вітчизняній літературі представлені недостатньо.

МЕТА СТАТТІ

Цілями статті є огляд основних індикаторів збалансованого розвитку та аналіз позиції України в міжнародних рейтингах цих індикаторів.

ВИКЛАД ОСНОВНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

На необхідність розроблення індикаторів збалансованого розвитку вперше звернула увагу Конференція ООН з довкілля та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.). У прийнятому на конференції документі "Порядок денний на XXI століття" було зазначено, що країни на національному рівні та міжнародні урядові й неурядові організації на міжнародному рівні мають розробити індикатори збалансованого розвитку [1, с. 353].

Концепція збалансованого розвитку, підтримана міжнародною спільнотою, звертає увагу на необхідність комплексного врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку. Актуальною є розробка таких індикаторів, які дають змогу врахувати екологічний фактор в системі соціально-економічних індикаторів. Такі індикатори дають змогу особам, які приймають рішення, робити висновки щодо ступеню збалансованості розвитку країн чи регіону, здійснювати контроль за досягненням цілей збалансованого розвитку та порівнювати поступ різних країн чи регіонів у напрямі до збалансованого розвитку.

Для врахування економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку застосовують два підходи:

- 1) створення інтегрального індикатора збалансованого розвитку, на основі якого можна оцінити ступінь збалансованості соціально-економічного розвитку;
- 2) створення системи індикаторів, кожен з яких відображає певні аспекти збалансованого розвитку. Найчастіше виділяють такі підсистеми показників: економічні, екологічні, соціальні, інституційні.

Один з найбільш відомих і популярних агрегованих показників — індекс людського розвитку (ІЛР) (Human Development Index) — відображає переважно соціально-економічні аспекти збалансованого розвитку. Починаючи з 1990 р., цей індекс, запропонований пакистанським економістом Махбубом уль Хаком, публікується у

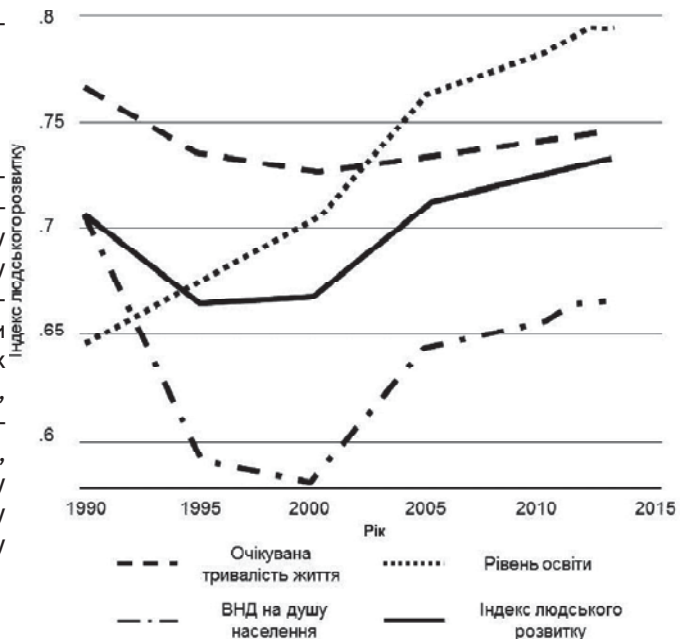

Рис. 1. Динаміка змін індексу людського розвитку та його складових в Україні у 1990–2013 рр.

щорічних "Доповідях про людський розвиток", які готує Програма розвитку ООН. Індекс охоплює три виміри добробуту людини: здоров'я, освіту та доходи. Його мета полягає не в тому, щоб дати повну картину розвитку людини, а в тому, щоб оцінити розвиток людини за параметрами, які виходять за межі лише доходів.

Індекс розраховується на основі трьох індикаторів: — очікувана тривалість життя; — рівень освіти (середня кількість років, витрачених на навчання, та очікувана тривалість навчання); — рівень життя, оцінений через валовий національний дохід (ВНД) на душу населення на основі паритету купівельної спроможності.

Україна протягом 1992—1998 рр. послідовно втрачала у вимірі людського розвитку, що було обумовлено різким зниженням рівня життя населення після розпаду СРСР. Починаючи з 1999 р., ІЛР почав зростати (див. рис. 1) [2].

У 2013 р. за індексом людського розвитку Україна посіла 83-є місце (0,734) у рейтингу зі 187 країн. Україна знаходиться у групі країн з високим рівнем людського розвитку. Для порівняння: Казахстан посів 70-е місце (0,757), Росія — 57-е (0,778), Білорусь — 53-е (0,786), Польща — 30-е місце (0,834). Очолили рейтинг Норвегія (0,944), Австралія (0,933), Швейцарія (0,917), Нідерланди (0,915) та США (0,914) [3].

В останні роки в міжнародних доповідях з питань розвитку все частіше використовують показник "екологічний слід" (Ecological Footprint), що відображає потребу людей у природному капіталі, яка може перевищувати здатність екосистем до регенерації. Цей показник запропонували у 1996 р. канадські екологи В. Піс і М. Вакернагел.

Важливою особливістю показника, який інформує про рівень споживання людьми природних ресурсів, є те, що його можна порівняти з біологічною місткістю Землі ("потенціалом біосфери"). Біологічна місткість —

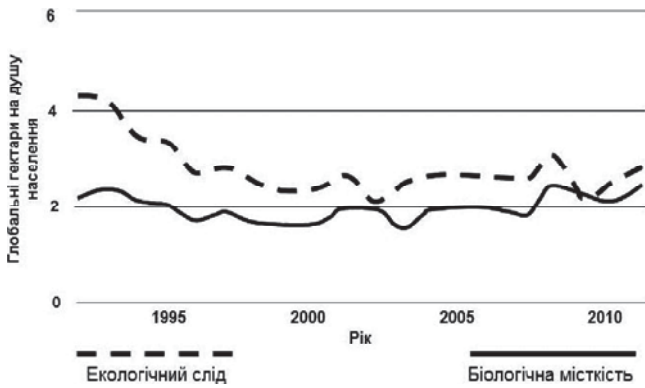

Рис. 2. Екологічний слід і біологічна місткість території України у 1992–2011 рр.

це загальна кількість біологічної продукції, яку можна отримати з біопродуктивної території у певний рік; біопродуктивна територія — це ділянка землі або моря зі значною фотосинтетичною активністю та продукуванням біомаси. Якщо екологічний слід є функцією від чисельності населення, середнього споживання ресурсів на душу населення та енергоємності технологій, що використовуються, то біологічна місткість Землі залежить від кількості біологічно продуктивних територій та їх середньої продуктивності.

Екологічний слід вимірюється у "глобальних гектарах". Ці одиниці вимірювання є еквівалентом площі біологічно продуктивної землі та площі моря, що необхідні для: 1) виробництва продуктів харчування і деревини, які споживають люди; 2) створення інфраструктури, яка використовується для людей; 3) поглинання вуглекислого газу, що утворюється внаслідок спалювання викопного палива. Глобальний гектар — це умовний гектар, біологічна продуктивність якого дорівнює середній біопродуктивності на Землі.

Екологічний слід, що припадає на одну людину, складається з: 1) площі ріллі, потрібної для вирощуван-

ня зернових культур; 2) площі пасовищ, потрібних для виробництва продукції тваринництва; 3) площі лісів, потрібних для виробництва деревини і паперу; 4) площі моря, потрібного для продукування риби і морепродуктів; 5) територій, зайнятих під житло та інфраструктуру; 6) площі лісів, необхідних для поглинання вуглекислого газу, що утворюється внаслідок споживання викопних енергоресурсів (вугілля, нафта, газ).

Глобальний екологічний слід у 2011 р. становив 18,5 млрд глобальних гектарів (гга), або 2,6 гга на душу населення (у 1961 р. — відповідно 7,5 млрд гга та 2,4 гга на душу населення). У 2011 р. налічувалося 12 млрд гга біологічно продуктивних територій, або чверть поверхні Землі (інші три чверті займають пустелі, льодовики та глибокі океани, які мають відносно низькі рівні біопродуктивності, непридатні для використання). Таким чином, у 2011 р. біологічна місткість Землі становила 1,7 гга на душу населення (у 1961 р. — відповідно 9,7 млрд гга та 3,2 гга на душу населення) [4].

У 2011 р. екологічний слід людства зріс у 2,5 раза порівняно з 1961 р. і перевищив біологічну місткість планети на 0,9 гга на душу населення, або на 53%. Таке перевищення означає, що для повного відтворення відновлюваних ресурсів, які людство використовує за рік, планеті буде потрібно півтора року. Це перевищення виснажує природний капітал і може відбуватися лише в обмежений проміжок часу, оскільки тривале перевищення природних меж Землі неминуче призведе до екологічної катастрофи.

На рисунку 2 представлено результати вимірювання екологічного сліду та біологічної місткості території України у 1992–2011 рр. [5]. Зменшення екологічного сліду у 1992–1999 рр. пов'язано з падінням рівня промислового виробництва після розпаду СРСР, а зменшення екологічного сліду у 2009 р. — з фінансово-економічною кризою 2008–2009 рр. У 2011 р. екологічний слід України становив 2,8 гга на душу населення, тоді як біологічна місткість території України — 2,4 гга на душу населення. Це говорить про те, що споживання природних ресурсів перевищує природний потенціал території України.

Важливим для кількісного уявлення про збалансований розвиток є одночасний розгляд індексу людського розвитку як індикатора соціально-економічного розвитку та екологічного сліду як міри споживання людьми природних ресурсів (рис. 3) [6, с. 35]. Видно, що в багатих країнах високий індекс людського розвитку обумовлений високим рівнем використання природних ресурсів, тоді як у бідних країнах низький рівень споживання позитивно впливає на екологічний слід, але негативно позначається на людському розвитку. Метою розвитку усіх країн має бути потрапляння в правий нижній квадрант, який визначає параметри збалансованості розвитку країни чи регіону. Високий рівень людського розвитку має поєднуватися з невисоким рівнем антропогенного навантаження на довкілля. Для багатих країн шлях до цієї

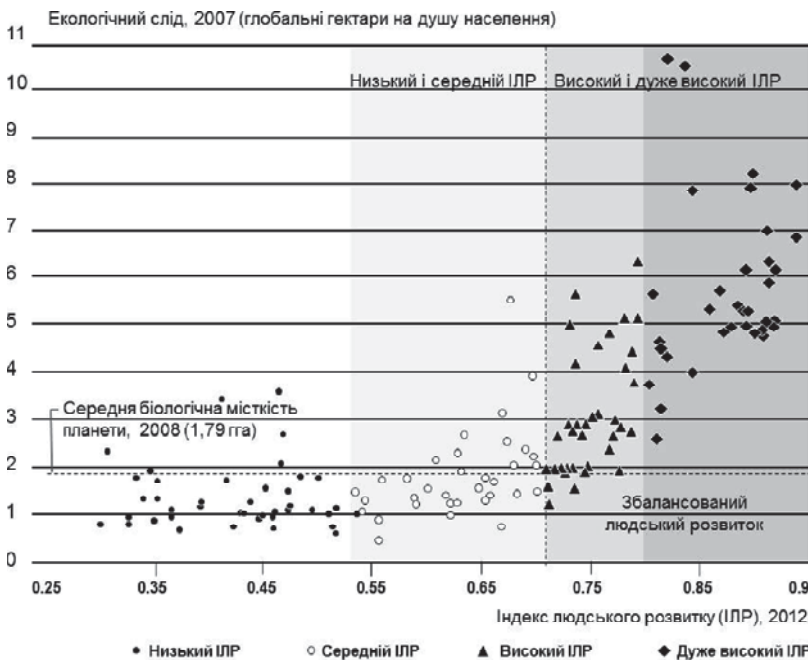

Рис. 3. Індекс людського розвитку та екологічний слід

мети полягає у застосуванні моделей збалансованого споживання та виробництва, для бідних — у боротьбі з бідністю та хворобами і підвищенні рівня освіченості.

У зв'язку з прийняттям у 2000 р. Декларації тисячоліття і визначення Цілей розвитку тисячоліття науковцями Йельського та Колумбійського університетів США був запропонований Індекс екологічної збалансованості (Environmental Sustainability Index). Однією з 8-ми Цілей розвитку тисячоліття є забезпечення екологічної збалансованості. Оскільки для цієї цілі не було жодного кількісного показника, запропонований індекс мав заповнити цю прогалину. Індекс був презентований на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) у 2001 р.

Екологічна збалансованість визначається за 5 головними складовими:

— екосистеми — якість повітря, біорізноманіття, ґрунти, кількість і якість води;

— екологічні стреси — забруднення повітря і води, забруднення твердими відходами і токсичними речовинами, деградація ґрунтів, демографічні проблеми;

— уразливість людини — безпека продуктів харчування, вплив стану довкілля на здоров'я, екологічні катастрофи;

— соціальні та інституційні можливості вирішувати екологічні проблеми — екологічне управління, еко-ефективність, відповідальність приватного сектору, наука і технології;

— глобальне управління — емісія парникових газів, участь у міжнародних екологічних угодах, транскордонний вплив.

Значення індексу розраховується за допомогою 21 комплексного індикатора, що охоплюють 76 параметрів.

За цим індексом у 2005 р. Україна перебувала на 108-му місці серед 146 країн, а в п'ятірку світових лідерів увійшли Фінляндія, Норвегія, Уругвай, Швеція та Ісландія [7]. За кожною із зазначених складових Україна зайняла відповідно 74, 62, 29, 126 і 139-е місця. Це означає, що Україні треба підвищувати соціальні та інституційні можливості для розв'язання екологічних проблем і активніше залучатися до глобального управління.

Нечітке визначення екологічної збалансованості і велика кількість показників в індексі екологічної збалансованості ускладнюють визначення політичних пріоритетів на основі цього індексу. Тому вчені Йельського та Колумбійського університетів США розробили індекс екологічного виконання (Environmental Performance Index), пілотний проект з розрахунку якого був представлений на Всесвітньому економічному форумі в Давосі у 2006 р. Запропонований індекс дає можливість зосередитися на поточній екологічній політиці та її результативності. За допомогою цього індексу вимірюють екологічну складову збалансованого розвитку.

Індекс екологічного виконання базується на двох загальних цілях захисту довкілля: 1) зменшення впливу екологічних факторів на здоров'я людини (екологічне здоров'я); 2) сприяння збереженню екосистем та збалансованому управлінню використанням природних ресурсів (життєздатність екосистем). У пілотному проєкті оцінка проводилася за 16 індикаторами, згрупова-

ними у 6 категорій. У 2014 р. індекс розраховувався за 20 індикаторами, згрупованими у 9 категорій [8]:

I. Екологічне здоров'я:

1) вплив на здоров'я людини — дитяча смертність;

2) якість повітря — якість повітря в приміщеннях, суспендовані тверді частинки розміром до 2,5 мкм, суспендовані тверді частинки розміром менше 2,5 мкм;

3) вода та каналізація — доступ до питної води, наявність каналізації;

II. Життєздатність екосистем:

1) водні ресурси — очистка стічних вод;

2) сільське господарство — сільськогосподарські субсидії, регулювання застосування пестицидів;

3) ліси — зміни у лісовому покриві;

4) рибальство — рибні запаси, рибальство на прибережному шельфі;

5) біорізноманіття та середовища існування видів — захист середовищ існування видів, морські природоохоронні території, захист глобальних біомів, захист природних екосистем;

6) клімат і енергетика — тенденції кругообігу вуглецю, зміни у тенденціях кругообігу вуглецю, тенденції викидів вуглекислого газу на кіловат-год.

У рейтингу 178 країн світу, складеному у 2014 р. за здатністю країн розв'язувати екологічні проблеми і досягати поставлених у цій сфері цілей, у першу п'ятірку увійшли Швейцарія, Люксембург, Австралія, Сінгапур і Чехія [8]. Україна зайняла 95-е місце (для порівняння: Казахстан — 84-е, Росія — 73-е, Білорусь — 32-е, Польща — 30-е місце). Найгіршими є показники за трьома категоріями: сільське господарство — 107-е місце, клімат і енергетика — 110-е місце, біорізноманіття та місця перебування видів — 119-е місце. Беручи до уваги результати проведеного дослідження, пріоритетами збалансованого розвитку України мають бути:

— збалансоване ведення сільського господарства: відмова від сільськогосподарських субсидій (які сприяють зростанню використання добрив і пестицидів, що негативно впливає на довкілля) та належне регулювання застосування пестицидів;

— збалансоване використання енергії та зменшення викидів вуглекислого газу;

— збереження біорізноманіття та середовищ існування видів.

У 2006 р. британська "Нова економічна фундація" (New Economics Foundation) запропонувала індекс щасливої планети (Happy Planet Index). Цей індекс є новим підходом до вимірювання добробуту і розвитку, оскільки він не враховує в явній формі індикатори, пов'язані з вимірюванням доходу, а також використовує як об'єктивні, так і суб'єктивні дані. Визначивши мету розвитку як досягнення високих рівнів добробуту, обмежене справедливим і відповідальним споживанням ресурсів, британські аналітики вважають, що індекс щасливої планети показує, наскільки успішними є країни у досягненні цієї мети. Індекс щасливої планети поєднує три окремих індикатори: екологічний слід, задоволеність життям і тривалість життя:

*Індекс щасливої планети = (Задоволеність життям * Тривалість життя) / Екологічний слід.*

Індекс відображає середню кількість років, прожитих щасливо у певній країні, у розрахунку на одиницю

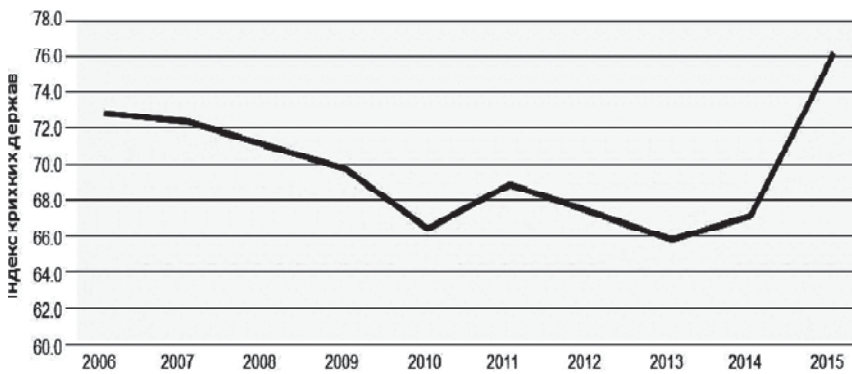

Рис. 4. Динаміка індексу крихких держав, розрахованого для України на період 2006—2015 рр. (коли індекс зростає — зростає нестабільність)

спожитих ресурсів. Цей індекс є мірилом екологічної ефективності досягнення добробуту людини. Він визначає ефективність, з якою країни перетворюють обмежені ресурси планети у добробут і тривале життя своїх громадян.

Індекс розраховувався у 2006, 2009 і 2012 рр. відповідно для 178, 143 та 151 країни. У 2012 р. до п'ятірки найщасливіших країн увійшли Коста-Рика, В'єтнам, Колумбія, Беліз і Сальвадор [9]. Індекс демонструє, що країни з високим доходом займають невисокі місця в рейтингу через великий екологічний слід. Так, США зайняли 105-місце в рейтингу, а Норвегія, у якої була найкраща позиція з європейських країн, — лише 29-е місце.

Україна посіла 100-е місце з 151 можливого (для порівняння: Росія — 122-е місце, Казахстан — 119-е, Білорусь — 103-е, Польща — 71-е місце). Це пов'язано з низьким рівнем задоволеності громадян України своїм життям, високим екологічним слідом і відносно невеликою тривалістю життя, очікуваною при народженні.

Питання збалансованого розвитку та глобальної безпеки поєднуються в Індексі крихких держав (Fragile States Index), розробленому Фондом миру. Індекс розраховується з 2005 р. (до 2014 р. як Індекс неідеальних держав, Failed States Index) і базується на 12 індикаторах (4 соціальних, 2 економічних і 6 політичних), які характеризують уразливість держави до економічних, соціальних і політичних загроз.

Соціальні індикатори — це демографічний тиск (природні катастрофи, хвороби, забруднення, недоїдання, недостатність водних ресурсів тощо), переміщення біженців усередині країни, напруженість між групами (дискримінація, етнічне та релігійне насильство тощо), "відтік мізків" (еміграція освіченого населення, людський капітал).

Економічні індикатори — це нерівномірний економічний розвиток (дохід 10% найбагатших і 10% найбідніших верств населення, розповсюдження послуг в містах і селах, доступ до покращених послуг тощо) та бідність і економічний спад (державний борг, безробіття, ВВП, інфляція тощо).

Політичні та військові індикатори — це легітимність держави (рівень корупції, результативність діяльності уряду, рівень демократії, рівень протестних настроїв тощо), публічні послуги (грамотність, боротьба із зло-

чинністю, доступ до води та санітарних послуг, інфраструктура, дороги тощо), права людини та верховенство права (свобода ЗМІ, громадянські та політичні свободи, торгівля людьми, політичні в'язні, тортури тощо), безпека (внутрішні конфлікти, розповсюдження стрілецької зброї, загиблі під час конфліктів, заворушення і протести тощо), неконсолідованість еліт (політична боротьба, проблемні вибори, політична конкуренція тощо) та зовнішня інтервенція.

У рейтингу нестабільні (крихкі) держави набирають більше очок і посідають вищі місця в переліку. Най-

успішніші держави набирають найменше очок і посідають у рейтингу останні місця. За рейтингом країни розділяють на такі категорії: збалансовані, стабільні, застереження, тривога [10].

У 2015 р. найбільш збалансованою країною за індексом крихких держав була Фінляндія (178-е місце). Ще 14 країн (Швеція, Норвегія, Данія, Люксембург, Швейцарія та ін.) потрапили в категорію "збалансовані". У рейтингу 178 країн Україна посіла 84-е місце (для порівняння: Росія — 65-е, Білорусь — 87-е, Казахстан — 110-е, Польща — 153-е місце) і знаходиться в категорії "застереження". На зростання індексу в останні роки вплинуло підвищення політичної та економічної нестабільності в Україні, що пов'язано з подіями на Майдані взимку 2013—2014 рр., анексією Криму та бойовими діями на сході України (рис. 4) [11].

Агрегований індекс сталого (збалансованого) розвитку запропонували науковці "Інституту прикладного системного аналізу" Міністерства освіти і науки України та НАН України, який діє в структурі Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Цей індекс складається з двох компонент: якості життя та безпеки життя. Компонента якості життя охоплює три індекси вимірів якості життя: економічний (35 індикаторів), екологічний (25 індикаторів) та соціально-інституційний (13 індикаторів), а також ступінь гармонізації збалансованого розвитку, який відображає баланс між економічним, екологічним і соціально-інституційним вимірами збалансованого розвитку. Компонента безпеки життя враховує сумарний вплив сукупності глобальних загроз на збалансований розвиток країн світу (10 індикаторів) [12].

Індекс сталого (збалансованого) розвитку відображає зв'язок і баланс між трьома нероздільними сферами розвитку суспільства. На основі цього індексу вимірюються процеси збалансованого розвитку не лише в глобальному (для країн світу), а й в регіональному контексті (для регіонів України). Також оцінюється вразливість країн і регіонів до впливу сукупності глобальних загроз.

У 2013 р. у рейтингу 112 країн перші п'ять місць за індексом сталого (збалансованого) розвитку зайняли Швеція, Норвегія, Нова Зеландія, Австралія та Швейцарія. Україна посіла 74-е місце (для порівняння: Казахстан — 68-е місце, Росія — 57-е, Польща — 29-е місце) [13].

ВИСНОВКИ

1. На сьогодні не існує абсолютних індикаторів збалансованості розвитку тієї чи іншої країни або регіону. Разом з тим, упродовж останніх десятиліть світовою спільнотою розроблені методи порівняння збалансованості розвитку різних країн і регіонів.

2. Багато індикаторів збалансованого розвитку фокусуються на екологічній складовій збалансованого розвитку. Тому важливого значення набувають агреговані індикатори (індекси), які охоплюють економічну, соціальну, екологічну та інституційну складові збалансованого розвитку. Запропонований українськими науковцями індекс сталого (збалансованого розвитку) до того ж відображає ступінь гармонізації збалансованого розвитку та враховує сумарний вплив глобальних загроз на збалансований розвиток.

3. У міжнародних рейтингах індикаторів збалансованого розвитку Україна не має гарних результатів і займає невисокі позиції, що свідчить про низький ступінь врахування екологічної складової в процесі формування та реалізації соціально-економічної політики.

4. Індикатори збалансованого розвитку є інструментом для планування та прийняття управлінських рішень щодо розвитку країни чи регіону, а також інструментом оцінки та моніторингу досягнутого прогресу.

Література:

1. Програма дій "Порядок денний на XXI століття": пер. з англ. — К.: Інтелсфера, 2000. — 360 с.

2. Ukraine: HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/UKR.pdf

3. Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience. — New York, USA: UNDP, 2014. — 226 pp.

4. Living Planet Report 2014: species and spaces, people and places. — Gland, Switzerland: WWF, 2014. — 176 p.

5. Global Footprint Network [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/trends/ukraine/>

6. Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World. — New York, USA: UNDP, 2013. — 203 pp.

7. 2005 Environmental Sustainability Index. — 408 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.yale.edu/esi/ESI2005_Main_Report.pdf

8. The 2014 Environmental Performance Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf

9. The Happy Planet Index: 2012 Report. A global index of sustainable well-being [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf>

10. Fragile States Index 2015. — Washington: The Fund for Peace, 2015. — 40 pp.

11. Fund for Peace [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://fsi.fundforpeace.org/2015-ukraine>

12. Аналіз сталого розвитку — глобальний і регіональний контексти: моногр. / Міжнар. рада з науки (ICSU) [та ін.]; наук. кер. М.З. Згуровський. — К.: НТУУ

"КПІ", 2010. — Ч. 1. Глобальний аналіз якості та безпеки людей. — 252 с.

13. Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization>

14. Наукові засади розробки стратегії сталого розвитку України: монографія / ІПРЕД НАН України, ІГ НАН України, ІПРЕ НАН України. — Одеса: ІПРЕД НАН України, 2012. — 714 с.

References:

1. Intelsphera (2000), Programa dij "Poryadok denniy na 21 stolittya" [Action program "Agenda for the XXI Century"], Intelsphera, Kyiv, Ukraine.

2. UNDP (2014), "Ukraine: HDI values and rank changes in the 2014 Human Development Report", available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/UKR.pdf (Accessed 29 September 2015).

3. UNDP (2014), Human Development Report 2014. Sustaining Human Progress: Reducing Vulnerabilities and Building Resilience, UNDP, New York, USA.

4. WWF (2014), Living Planet Report 2014: species and spaces, people and places, WWF, Gland, Switzerland.

5. Global Footprint Network (2015), available at: <http://www.footprintnetwork.org/en/index.php/GFN/page/trends/ukraine/> (Accessed 29 September 2015).

6. UNDP (2013), Human Development Report 2013. The Rise of the South: Human Progress in a Diverse World, UNDP, New York, USA.

7. World Economic Forum (2005), "2005 Environmental Sustainability Index", available at: http://www.yale.edu/esi/ESI2005_Main_Report.pdf (Accessed 29 September 2015).

8. Yale University (2014), "The 2014 Environmental Performance Index", available at: http://epi.yale.edu/files/2014_epi_report.pdf (Accessed 29 September 2015).

9. The Happy Planet Index (2012), "A global index of sustainable well-being", available at: <http://www.happyplanetindex.org/assets/happy-planet-index-report.pdf> (Accessed 29 September 2015).

10. The Fund for Peace (2015), Fragile States Index 2015, The Fund for Peace, Washington, USA.

11. Fund for Peace (2015), available at: <http://fsi.fundforpeace.org/2015-ukraine> (Accessed 29 September 2015).

12. NTUU "KPI" (2010), Analiz stalogo rozvytku - globalnyi i regionalnyi konteksty. Ch. 1. Globalnyi analiz yakosti ta bezpeky lyudei [Sustainable development analysis: global and regional contexts. Part 1. Global analysis of quality and security of life], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

13. World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development (2013), available at: <http://wdc.org.ua/uk/services/country-profiles-visualization> (Accessed 29 September 2015).

14. IPREED (2012), Naukovi zasady pozrobky strategiji stalogo rozvytku Ukrainy [Scientific principles of Ukraine's sustainable development strategy], IPREED NAN of Ukraine, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2015 р.